

Формування інтелектуального капіталу як невід'ємної частини інноваційного менеджменту

Федулова І.В., к.е.н., доцент, докторант

Національний університет харчових технологій

Під інтелектуальним капіталом ми розуміємо інтелектуальні ресурси, що втілені у сукупності наукових та загальних знань працівників, їх досвіді, знаннях, вміннях та навичках, які створюють продукти інтелектуальної діяльності, що можуть належати як його винахіднику, так і іншим суб'єктам господарювання, та дозволяють отримувати додаткову вартість.

Інтелектуальний капітал як цінність в сучасному суспільстві означає актив, який має здатність приносити дохід. Як система він являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих визначеним чином елементів із структурними зв'язками. Як процес він визначається завдяки наявності у нього відтворюючих характеристик, можливості залучення його в процес обороту, в якому здійснюється його виробниче споживання і приріст, а останній характеризує інтелектуальний капітал зі сторони результату.

Це дозволяє сформулювати основні задачі процесу управління інтелектуальним капіталом:

- оптимізація структури інтелектуального капіталу, збереження балансу між різними його елементами і їх групами, встановлення міжелементних зв'язків;
- забезпечення неперервності процесу руху інтелектуального капіталу, інтеграція всіх його етапів в єдиний кругообіг, усунення перешкод між ними;
- забезпечення максимального результату при оптимальних витратах інтелектуального капіталу;
- підвищення цінності інтелектуального капіталу для організації і суспільства в цілому;

- забезпечення процесу виробництва, розповсюдження і використання інтелектуальних ресурсів і знань.

Активи підприємства складаються з трьох частин: фізичного й фінансового капіталу (матеріальні активи), інтелектуального капіталу (нематеріальні активи, які створюють додаткову вартість) і інші нематеріальні активи. Економічна категорія “фізичний капітал” є загальноприйнятою та використовуваною; до неї відносять обладнання, устаткування, будівлі, споруди, тобто все те, що має матеріальне вираження, може бути чітко підраховано. Щодо фінансового капіталу, то з цією категорією також не виникає суперечностей, бо до неї відносять грошові та прирівняні до них кошти. До основних форм матеріалізації інтелектуального капіталу належать патенти, ліцензії, ноу-хау, моделі, програми тощо, які широко застосовуються у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Проте охарактеризувати інтелектуальний капітал лише матеріальними формами недостатньо. Також до інтелектуального капіталу потрібно зараховувати знання, зв'язки з клієнтами, здібності співробітників, прикладний досвід тощо.

Інтелектуальна власність як результат творчої діяльності людини, інтелектуальної праці є категорією, що відображає відносини володіння, користування і розпорядження результатом інтелектуальної творчої діяльності. Але інтелектуальна власність – це специфічна форма власності. Адже вона створюється інтелектуальною, творчою працею. Результатом звичайної праці є матеріальний продукт, що втілює суспільно-необхідні витрати праці, тобто вартість. Інтелектуальні продукти (наприклад, винахід, ноу-хау, картина, корисна модель) є втіленням праці творчої, за якої частка матеріальних витрат є незначною. Головну його цінність становлять знання, вміння, талант людини. До того моменту, як інтелектуальна власність починає отримувати правову охорону (тобто до її виведення на ринок), вона виступає як інтелектуальний ресурс. Будь-яка частина знань, яку можна виділити, розмістити на матеріальному носії (електронному, паперовому), кваліфікується як інтелектуальні ресурси та являє собою джерело знань, які підприємство може

комерціалізувати. Але не на всі інтелектуальні ресурси доцільно оформляти правову охорону, комерціалізувати їх. Цей процес залежить від перспективи продажу, тобто одержання прибутку, зміцнення торгового знаку або знаку обслуговування на ринку, одержання певного соціального ефекту.

Інтелектуальні технології, в свою чергу, мають як матеріальне, так і нематеріальне вираження. За допомогою баз даних, програмного забезпечення, технічних засобів, тобто матеріального вираження інтелектуальних технологій співробітники створюють певні продукти інтелектуальної діяльності. Для здійснення ефективного управління як всім підприємством, так і інтелектуальним капіталом зокрема, не менш важлива нематеріальна частина інтелектуальних технологій: культура, філософія та етика управління, організаційна структура.

Матеріальні активи інтелектуальних технологій можуть доповнювати технічні інновації. Додаткові комерційні активи дозволяють не тільки оформити, удосконалити та вивести на ринок, але також збільшити ринкову ціну результатів творчої діяльності, що підлягають комерціалізації, та приносять прибуток їх власникам.

Інтелектуальна власність – це власність на результати інтелектуальної діяльності, інтелектуальний продукт, що входить до сукупності об'єктів авторського і винахідного права. Інтелектуальна власність належить до літературних, художніх, наукових творів, виконавської акторської діяльності, звукозапису, радіо і телебачення, винаходів, відкриттів, товарних знаків, фірмових найменувань, нових промислових зразків виробів і до інших об'єктів, які були закріплені Паризькою конвенцією з охорони промислової власності (ст. 1(2)), іншими міжнародними і національними правовими актами.

Тобто інтелектуальна власність характеризує перш за все правовий аспект володіння певними результатами інтелектуальної діяльності, інтелектуальними ресурсами без урахування того чи несуть у собі об'єкти інтелектуальної власності функцію капіталу або ні. Тільки в такому аспекті інтелектуальну власність можна розглядати як чинник виробництва.

Інтелектуальний капітал підприємства варто відрізнати від інтелектуального потенціалу, з яким деякі дослідники його ототожнюють.

Інтелектуальний потенціал підприємства – це можливості, які надані інтелектуальними ресурсами в часі і просторі, які можуть бути використані для розв’язання поставленої задачі, досягнення певної мети. Це зовсім не означає, що ці можливості будуть будь-коли реалізовані. Гносеологічно інтелектуальний капітал – засіб досягнення мети, а інтелектуальний потенціал – можливості її досягнення. Основною функцією інтелектуального капіталу, як і будь-якого капіталу, є створення нової вартості за допомогою інтелектуальних ресурсів. Основною функцією інтелектуального потенціалу є визначення можливості досягнення визначеного результату за допомогою інтелектуальних ресурсів. Ці можливості можна визначати, як оцінку наявності необхідних інтелектуальних ресурсів для досягнення поставлених цілей розвитку.

Інтелектуальний потенціал можна розглядати як основу для визначення інноваційного потенціалу підприємства разом із фізичним і фінансовим капіталом, які в сукупності створюють унікальні можливості ведення інноваційної діяльності для кожного конкретного підприємства. Відмінності поняття «інтелектуальні ресурси» від поняття «інноваційні ресурси» полягають в наступному. Інтелектуальні ресурси підприємства, як вже зазначалося, включають інтелектуальний капітал, інтелектуальну працю та інтелектуальні продукти, які у свою чергу також можуть бути використані як засоби виробництва, вони є результатом інтелектуальної праці. А інноваційні ресурси включають перелік фізичних і фінансових активів, інтелектуальних ресурсів підприємства та інноваційні продукти, які можуть виступати як засоби виробництва і сприяють інноваційній діяльності.

Ми пропонуємо структуру інтелектуального капіталу розглядати у вигляді чотирьох компонентів: людські активи; ринкові активи; інтелектуальна власність як актив; інфраструктурні активи. У склад людських активів включаються: освіта, професійна кваліфікація і професійний потенціал кадрів; тип особистості; знання, що пов’язані з роботою; уміння і навички, що

пов'язані з роботою. У склад ринкових активів включаються: марка обслуговування; корпоративна товарна марка; покупці; споживча прихильність; повторювальні угоди; портфель замовлень; механізми розподілу; ділове співробітництво; франшизні угоди; ліцензійні угоди; сприятливі контакти. У склад інтелектуальної власності включаються: винаходи; патенти; авторське право; програмне забезпечення; права на дизайн; виробничі секрети; ноу-хау; товарні знаки; знаки обслуговування. У склад інфраструктурних активів включаються: корпоративна пам'ять; корпоративна культура; управлінські процеси; інформаційні технології; мережеві зв'язки; відношення із фінансовими колами і постачальниками; необхідні стандарти.

Така структура відповідає, на нашу думку, всім вимогам щодо побудови системи інтелектуального розвитку підприємства і дозволить врахувати всі характеристики, які приймають участь у створенні додаткової вартості на підприємстві. Саме ці можливості дозволяють будувати ефективну інноваційну політику підприємства, яка б відповідала не тільки наявним фізичним і фінансовим ресурсам але й інтелектуальним ресурсам, що втілені у сукупності наукових та загальних знань працівників, їх досвіді, знаннях, вміннях і навичках, які створюють продукти інтелектуальної діяльності.